

Motion till riksdagen

1989/90:So644

av Daniel Tarschys (fp) m.fl.

Barnomsorg till alla

Inledning

Regeringen har misslyckats med barnomsorgen.

58 000 barn står i kö för att få en plats i barnomsorg. Och kön växer. Förra året köade 55 000 och nu är det alltså fler.

Det verkliga behovet av nya platser har av SCB beräknats till minst 100 000.

Barnomsorgskrisen är allvarlig av flera skäl:

Familjer med barn måste ha rimliga förutsättningar att inrätta sina liv efter eget huvud. Kraven på valfrihet och trygghet förutsätter att de som vill skall kunna få en plats i barnomsorgen.

Den hotar jämställdheten. De flesta kvinnors möjlighet att välja förvärvsarbete och karriär blir reell bara om det finns barnomsorg.

Ett av de största problemen för svensk ekonomi i dag är bristen på arbetskraft. Barnomsorgskrisen hindrar småbarnsföräldrar som skulle jobba om de bara hade barntillsyn.

Riksdagen beslöt 1985 att alla som så önskar skall få barnomsorgsplatser 1991. Det är dags för politiker på alla nivåer att ta krafttag för att klara barnomsorgen!

Folkpartiets familjepolitik

Folkpartiet vill mot den bakgrunden ställa upp tre övergripande mål för familjepolitiken:

- Familjepolitiken skall syfta till att hjälpa föräldrarna att bära ansvaret för barnens fostran – inte överta det.
- Familjepolitiken skall syfta till att skapa ett barnvänligt samhälle och främja jämställdheten mellan kvinnor och män.
- Familjepolitiken skall syfta till att åstadkomma en rättvis inkomstfördelning mellan barnfamiljer och övriga grupper i samhället.
- Familjepolitiken måste syfta till att erbjuda föräldrarna reell valfrihet.

I en annan motion framlagd tillsammans med centern och moderaterna föreslår vi en omfattande familjepolitisk reform i syfte att öka småbarnsfamiljernas valfrihet. Huvudpunkten i förslaget är ett vårdnadsbidrag.

I Sverige liksom i många andra länder har det länge funnits olika former av organiserad barnomsorg. Längre handlade det om välgörenhet. De första barnkrubborna öppnades vid mitten av 1800-talet. De tog företrädesvis emot barn till medellösa mödrar, som var tvungna att arbeta för att klara sin försörjning. Omkring sekelskiftet startades olika former av barnträdgårdar. Verksamheten vid barnträdgårdarna syftade till att stimulera barnens utveckling. I samband med att kvinnorna mera allmänt började söka sig ut på arbetsmarknaden ökade intresset för barnomsorg. Att barnen fick en god omvårdnad var i realiteten en förutsättning för småbarnsmammornas möjligheter att förvärvsarbeta.

Utbyggnaden av barnomsorg tog fart under 1960-talet men behovet av barnomsorgsplatser har alltid varit större än tillgången.

Av mammor med barn mellan 1 och 7 år är det 85 % som förvärvsarbetar. Till dessa skall ytterligare läggas de som studerar. För papporna är förhållandena liknande. Detta faktum ställer stora krav på en väl fungerande barnomsorg. Barnomsorgen måste bli tillgänglig för alla som behöver få del av den. Så är emellertid inte fallet i dag.

Familjer som har barn måste ges möjlighet att känna grundläggande ekonomisk trygghet. Ett arbete erbjuder denna trygghet. Avsaknad av barnomsorg kan medföra stora svårigheter att försörja familjen, eftersom det för de flesta inte är möjligt att försörja familjen på en genomsnittlig lön. De barnfamiljer som önskar men ej får tillgång till barnomsorg utsätts därmed för stora prövningar. Ekonomin raseras, vilket ökar påfrestningarna inom familjen på olika områden. Barnen blir ofta utan kamrater. Föräldrarna (oftast mamman) ställs utanför den stimulans och gemenskap som ett arbete eller studier erbjuder.

Daghemsbristen kan i vissa fall lösas genom att föräldrarna arbetar skift. En sådan lösning medför dock att familjelivet lätt reduceras till enbart hushållsgemenskap. Relationerna mellan föräldrarna kan under sådana förhållanden utsättas för svåra slitningar. Särskilt påfrestande blir det för dem som har en plats inom barnomsorgen men blir berövade den för att avdelningen tvingas stänga. Det måste tas kraftfulla initiativ från politiskt ansvarigt håll för att erbjuda barnomsorg till alla barn som behöver det.

I denna motion behandlar vi bristerna inom dagens barnomsorg samt ger ett antal konkreta förslag till lösningar. Dessutom ger vi några förslag till förbättringar inom föräldraförsäkringen.

Svikna löften

Riksdagen beslutade år 1985 att alla barn från ett och ett halvt års ålder och fram till skolstarten skall ges rätt till en plats inom den kommunala barnomsorgen senast år 1991, under förutsättning att föräldrarna arbetar eller studerar.

I årets budgetproposition sägs det att målet skall nås senast vid utgången av 1991. Detta innebär en förskjutning på ett år av riksdagens beslut. Regeeringen bryter därmed också sitt löfte till väljarna.

I dag står 58 000 barn i kö till barnomsorgen. Detta är en ökning i jämfö-

relse med förra året. Då omfattade kön 55 000 barn. Det verkliga behovet är betydligt större. Det är visserligen svårt att beräkna, eftersom utbyggnad i sig skapar ny efterfrågan, barnafödandet har tagit en oväntad fart de senaste åren och småbarnsföräldrarnas förmåner har byggts ut. SCB räknar dock med att det verkliga behovet omfattar omkring 100 000 platser.

Krisen är mest påtaglig i storstadsområdena. I Stockholms kommun var 112 daghemsavdelningar stängda i december 1989. Detta motsvarar 1 443 daghemsplatser. Vidare var barnantalet på många daghemsavdelningar lägre än planerat. Denna s.k. nedskrivning innebär en minskning av platsantalet motsvarande 1 860 platser. Den viktigaste orsaken till stängningarna och nedskrivningarna torde vara personalbristen. Det finns således lokaler, möbler, leksaker och material men ingen som vill jobba.

Det finns en rad skäl till att det har gått trögt att bygga ut barnomsorgen:

- Avsaknaden av valfrihet, som är resultatet av stelbenta statsbidragsregler som utestänger vissa barnomsorgsformer.
- Personalbristen, främst orsakad av dålig personalpolitik.
- Överhettningen inom byggbranschen gör att det är mycket dyrt att bygga.
- Svensk byggnorm, arbetsmiljölagstiftning, livsmedelslagstiftning och andra centrala regelverk ställer krav som ger betydande merkostnader och förhindrar flexibla och okonventionella lösningar.
- Statsbidragens relativa minskning av kostnadstäckningen.

Det kan erinras om att ett av socialdemokraternas fyra "heliga" vallöften i 1982 års val var att statsbidragen skulle täcka 40% av kommunens kostnad för barnomsorgen. I dag är täckningsgraden klart lägre.

Lagstiftning

Det är kommunernas ansvar att se till att barnomsorgsutbyggnaden klaras. När målet om full behovstäckning slogs fast 1985 anmälde föredragande statsrådet att han senast år 1991 avsåg att återkomma till frågan om en lagstiftad rätt till förskola för alla barn. Enligt folkpartiets mening är det nu dags att införa en sådan lagstiftning. En sådan lag skulle utgöra en tydlig signal om att riksdagens beslut från år 1985 står fast och måste uppfyllas. Detta skulle öka pressen på kommunerna att söka olika lösningar för att lösa krisen inom barnomsorgen. Likväl som kommunerna lyckas erbjuda alla sjuåringar plats i grundskolan måste det, om bara viljan finns, vara möjligt att erbjuda alla som så önskar barnomsorg. Vi föreslår därför att rätten till barnomsorg stadgas i lag.

Statsbidragen

I och för sig kan vem som helst starta ett daghem redan i dag. Men för att sådana privata lösningar ska stå öppna även för barnfamiljer med vanliga inkomster måste de kunna få statsbidrag och bidrag från kommunen på samma villkor som t.ex. föräldrakooperativ.

Statsbidrag utgår i dag framför allt till daghem och annan barnomsorg som drivs i kommunal regi. Bidrag kan också utgå till daghem som drivs som föräldrakooperativ, har en speciell pedagogik eller har anknytning till etablerade organisationer.

Den s.k. lex Pyslingen, som utestänger daghem som drivs i "vinstsyfte", dvs. i praktiken dem som drivs i enskild regi, från att få statsbidrag, måste omedelbart slopas. Lex Pyslingen hindrar inte bara företag som Pyslingen Förskolor AB utan också enskilda förskollärare som vill starta ett daghem i egen regi.

Inom andra delar av vården än just barnomsorgen accepterar regeringen så vitt vi förstår enskilda alternativ, även om man på olika sätt begränsar deras utrymme. I förekommande fall kan även statsbidrag kanaliseras till så-dan vård. Enskild vård förekommer bl.a. inom följande områden:

- sjukvård
- tandvård
- sjukgymnastik
- hälsovård
- omsorgsvård
- missbruksvård
- äldreomsorg
- familjehemsvård
- särskild ungdomsvård (LVU-hem)

Vi föreslår att statsbidrag skall utbetalas till samtliga typer av barnomsorg som uppfyller fastställda kvalitetskrav fr.o.m den 1 juli 1990.

Om dagens inkonsekventa statsbidragsregler för barnomsorg ändrades skulle en rad positiva effekter kunna uppnås, nämligen:

Valfriheten för föräldrarna skulle öka. I dag har de små möjligheter att välja mellan olika alternativ. Det är politiker som bestämmer vilken barnomsorg som skall få finnas.

Konkurrensen mellan olika dagis och barnomsorgsformer skulle öka, därmed skulle det skapas incitament för att förbättra kvaliteten och utnyttja resurserna effektivare.

Kreativiteten skulle frigöras hos personalen, eftersom friare barnomsorg skulle öka kraven på förnyelse och olika innehåll i verksamheten. Personalen inom barnomsorgen skulle få möjlighet att välja. En del kommer bäst till sin rätt som anställda, andra skapar och utvecklas bäst om de får vara sina egna, barnomsorgen har inte råd att vara utan några av dem.

Valfrihet, konkurrens och kreativitet är därmed nödvändiga ingredienser för att klara den fulla behovstäckningen. Skall vi klara barnomsorgskrisen måste vi ta vara på alla goda krafter som vill arbeta med barn. Den som vill starta en barnomsorgsverksamhet måste få göra det.

Statsbidrag till barnomsorg i Svenska kyrkans regi

Frikyrkosamfund och ideella organisationer kan få statsbidrag för barnomsorgsinsatser, men inte Svenska kyrkan. Församlingarnas *rätt* att ordna barnomsorg ifrågasättes givetvis inte. I många kommuner bedrivs också förskoleverksamhet av Svenska kyrkan. Församlingarna har dock inte *formell* möjlighet att erhålla statsbidrag för verksamheten. Hela kostnaden för svenska kyrkans förskolor vilar därigenom på församlingarna.

Vi anser att svenska kyrkans församlingar bör jämföras med andra trosamfund när det gäller möjligheten att vara huvudman för olika former av barnomsorg.

Mot. 1989/90
So644

Se över regelfloran!

Skall kommunerna få fram de resurser som krävs för att klara målet måste verksamheten bli effektivare.

Många förväxlar kravet på effektivitet med en önskan att allt skall vara så billigt som möjligt oavsett kvalitet. Men effektivitet är just att få den kvalitet man önskar till så låg kostnad som möjligt. Kvalitet och effektivitet är inte motsatspar. Motsatsen till effektivitet är slöseri.

Statskontoret har jämfört barnomsorgen i de nordiska länderna. Studien visar att den svenska barnomsorgen är i det närmaste dubbelt så dyr som barnomsorgen i Danmark, Finland och Norge. De som har gjort jämförelsen har inte funnit kvalitetsskillnader som kan motivera den stora olikheten i kostnader.

Några av de faktorer som gör svensk barnomsorg dyrare är följande:

- Högre lönekostnader
- Högre andel utbildad personal
- Mindre barngrupper
- Högre matstandard

Eftersom barnen inte får vistas i köket på daghem som har fler än två avdelningar har man på större daghem byggt speciella "barnkök" där barnen får laga mat och baka.

- Fler toaletter – dubbelt så många som i barnstugorna i våra grannländer.
- Större krav på ventilation och arbetsmiljö i övrigt. (Det är industrins krav som gäller vilket ibland gör det onödigt kostsamt.)
- Längre öppethållandetider.

En del av dessa skillnader beror följaktligen på högre ambitioner i Sverige. Vi försvarar en hög kvalitet i barnomsorgen. Men det är också uppenbart att vi i vissa avseenden kan lära oss av våra nordiska grannländer. Kostnadsstegringen inom barnomsorgen har varit snabb under senare år. Det finns enligt vår mening goda möjligheter att dämpa kostnadsutvecklingen utan att därmed ge avkall på de anspråk vi måste ställa på barnomsorgen.

Det finns också förebilder bland de få enskilda daghem som har etablerats. De erbjuder i många fall en god barnomsorg till väsentligt lägre kostnad.

Den regelflora som påverkar barnomsorgen rymmer flera onödiga hinder som fördyrar barnomsorgen. Dessa hinder utgörs bl.a. av byggnormer samt arbetsmiljö- och livsmedelslagstiftning. Vi föreslår att regeringen tillsätter en arbetsgrupp som inventerar regelfloran för att se om något kan göras för att underlätta utbyggnaden av barnomsorgen.

Personalen

Att rekrytera och behålla människor som vill arbeta med barnomsorg är en strategisk uppgift.

Det är svårt att rekrytera personal. Men det är också svårt att behålla den. Personalrekryteringen resulterar ofta i att de olika enheterna inom barnomsorgen knycker personal från varandra. Orsakerna till detta är bl.a. små möjligheter till vidareutbildning och fortbildning, för lite ansvar för och delaktighet i verksamheten, för små resurser och för låg status. Dessutom leder personalbristen till en hård arbetsbelastning, vilket i sin tur kan leda till att ännu fler slutar.

Bristen på personal blir således en ond cirkel. Den stora efterfrågan gör att man anställer personer utan utbildning eller erfarenhet. Att jobba på daghem blir för en del ett påhuggsjobb i väntan på något annat. Om skillnaderna i kunskaper, utbildning och ambition blir för stora inom personalen kan det i sin tur leda till att de som utbildat sig och aktivt valt att jobba på daghem tröttnar.

Det krävs ett ökat antal utbildade förskollärare. Nu under vårterminen 1990 står var tredje stol på förskollärarytbildningen tom. Detta betyder att målet om full behovstäckning enbart kan nås med hjälp av utbildad personal, vilket försämrar verksamhetens kvalitet.

Den pedagogiska verksamheten måste sättas i centrum och vara en viktig del av verksamheten. Personalen måste få återkommande utbildning och stöd i sin yrkesroll. Den utbildade personal som anställs på sina håll måste få vidareutbildning. I dag får den utbildade personalen ofta ägna sig så mycket åt handledning att det går ut över kvaliteten och arbetsglädjen.

Personalen måste få ett ökat ansvar och ett större inflytande över verksamheten. Sådana möjligheter finns redan i dag på många kommunala barnstugor med eget budgetansvar.

Bra daghem har så gott som alltid bra föreståndare. Ett aktivt och bra ledarskap tar vara på varje anställd, ger pedagogiskt stöd och ser till att alla på arbetsplatsen får möjlighet att utvecklas. Ledningspersonalen inom barnomsorgen måste därför få återkommande utbildning bl.a. i arbetsledning.

Genom att göra det möjligt för enskilda förskollärare att starta egna daghem kan vi behålla dem som inte trivs i den kommunala barnomsorgen men som gärna skulle vilja driva egen verksamhet. Detta skulle också öppna en alternativ arbetsmarknad som skulle stärka barnomsorgspersonalens ställning.

Den sociala snedfördelningen inom barnomsorgen

I flera undersökningar har det framkommit att barn i familjer vars föräldrar tillhör LO-grupperna i mindre utsträckning än andra barn har plats inom den kommunala barnomsorgen. Nedanstående tabell belyser detta:

Andel barn till föräldrar som är medlemmar i LO, TCO och SACO/SR, 0-6 år med plats i kommunalt dagis:

	1982/83	1984/85
Daghem		
LO-barn	18	19
TCO-barn	26	32
SACO/SR-barn	43	44

Källa: SoS-rapport 1989:20

Vad är det som orsakar denna snedfördelning? Varför utnyttjar tjänstemannabarnen de kommunala daghemmen i högre utsträckning? I socialstyrelsens rapport 1989:20 ges följande förklaringar:

- Den kommunala barnomsorgen är tillgänglig på villkor som passar arbetarfamiljer sämre än andra familjer.
- I dag arbetar mindre än hälften av de kvinnliga LO-medlemmarna enbart dagtid på vardagar.
- Den kommunala planeringen av barnomsorgen är inte inriktad på att exempelvis koordinera föräldrarnas olika arbetstider med den kommunala barnomsorgens öppettider. Än mindre på att väga de krav som arbetsgivare kan ha på arbetets tidsmässiga förläggning mot föräldrarnas problem att kombinera förvärvsarbete med omsorg om små barn.
- Arbetarfamiljerna är mer styrda och kontrollerade i sina arbeten och har svårare än andra att "på arbetstid" klara familjeangelägenheter. Avsaknaden av flexibel arbetstid är ytterligare en faktor. Konflikten överbryggas då till en del genom att arbetarkvinnorna jobbar deltid och på udda tider.
- Barnomsorgen klaras oftare inom ramen för det sociala nätverket i arbetarfamiljer än i andra familjer.

Målet att barnomsorgen skall bli tillgänglig för alla ökar kravet på flexibilitet inom barnomsorgen. Den 1 januari 1988 infördes ett speciellt statsbidrag för att öka utbudet av barnomsorg på obekväma arbetstider. Det är viktigt att följa utbyggnaden av barnomsorg på obekväm arbetstid, eftersom full behovstäckning enbart kan nås om denna omsorgsform byggs ut. Vi delar dock inte uppfattningen att detta företrädesvis bör lösas genom kommunala "natt-daghem". I många fall är det avsevärt bättre att täcka denna efterfrågan genom familjedaghemmen eller med andra mer flexibla metoder.

Förbättra reglerna vid tillfällig föräldrapenning

En förälder som behöver avstå från sitt förvärvsarbete för att vårda ett eller flera sjuka barn eller för att ta hand om barn då ordinarie vårdare blivit sjuk har rätt till tillfällig föräldrapenning.

I vissa fall kan det vara svårt för föräldrarna att ta ledigt när ett barn är sjukt och i stället lättare att engagera någon annan närstående, t.ex. en mor- mor, morfar, farmor eller farfar. Vi menar att det skulle gagna barnfamiljernas valfrihet om också sådana anförvanter i förekommande fall kunde erhålla tillfällig föräldrapenning. Ersättningen skulle då självfallet utgå efter den sjukpenningssklass som den anlitade släktingen befinner sig i. Detta kan i det enskilda fallet bli dyrare eller billigare än om föräldern själv stannade hemma, men genomsnittligt sett bör en sådan reform knappast innebära ökade kostnader för den allmänna försäkringen. Vi föreslår därför att det införs möjlighet för alla föräldrar att överlåta rätten till tillfällig föräldraförsäkring till någon närstående.

För att man skall kunna få tillfällig föräldrapenning krävs att barnets ordinarie vårdare blivit sjuk. Detta innebär att vårdnadshavaren kan stanna hemma och få tillfällig föräldrapenning om t.ex. den andra hemarbetande föräldern är sjuk eller om dagbarnvårdaren är sjuk.

Däremot kan vårdnadshavaren inte få tillfällig föräldrapenning om dagbarnvårdarens eget barn är sjukt eller om barnets daghem tvingas stänga på grund av att personalen har blivit sjuk. Detta innebär att föräldrar ibland tvingas stanna hemma från sitt arbete utan ersättning.

Folkpartiet anser att denna orättvisa bör rättas till genom att reglerna för tillfällig föräldrapenning omfattar även de föräldrar som tvingas stanna hemma för att ta hand om sitt barn när daghemmet är stängt på grund av sjukdom eller när dagbarnvårdare inte kan ta emot barnet på grund av ett barns sjukdom. Riksdagen bör hos regeringen begära ett förslag enligt ovanstående.

Enligt lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn har arbetstagar rätt till hel ledighet (utan lön) till dess att barnet har uppnått arton månaders ålder. Vi menar, att denna rätt bör utsträckas till tre år. Många föräldrar anser att barn som endast är ett och ett halvt år eller två år gamla bör vårdas i hemmet. Vi är medvetna om att en förlängd rätt till ledighet kan innebära vissa problem för arbetsgivarna, men vi tror inte att dessa problem är så allvarliga att de vållar betydande svårigheter. I allmänhet är det den plötsligt påkomna frånvaron som ställer till störst besvär för företagens och myndigheternas personalplanering. En ledighet som kan förutses lång tid i förväg vållar inte lika stora bekymmer.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till en lag som garanterar alla barn rätt till barnomsorg samt beslutar att statsbidrag fr.o.m. den 1 juli 1990 via kommunerna ska utges till all barnomsorg som uppfyller fastställda kvalitetskrav, oavsett huvudman,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att statsbidrag bör kunna utgå till barnomsorg i svenska kyrkans regi,
3. att riksdagen hos regeringen anhåller om en översyn av de kostnadsfördyrande normer som förhindrar utbyggnaden av barnomsorgen,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om personalen inom barnomsorgen,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om den sociala snedfördelningen inom barnomsorgen,
[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införande av en möjlighet för föräldrar att på anhöriga överlåta rätten till tillfällig föräldrapenning,¹⁾
[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ersättning till föräldrarna när ett daghem stängs eller när dagbarnvårdarens eget barn är sjukt,¹⁾

[att riksdagen beslutar att utvidga rätten till hel ledighet för vård
av barn till dess att barnet fyllt tre år.²]

Mot. 1989/90
So644

Stockholm den 25 januari 1990

Daniel Tarschys (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Barbro Westerholm (fp)

Ulla Orring (fp)

¹ 1989/90:Sf368

² 1989/90:A763